
РЕЦЕНЗІЇ

Наталія Сніжко

Сучасні українські «мислеквіти» в лексикографічному доробку Анатолія Нелюби

Словотворчість незалежної України. 1991–2011:
Словник / Укладач А. Нелюба. — Х.: Харківське історико-філологічне
товариство, 2012. — 608 с.

Анатолій Нелюба належить до тих збирачів перлин української мовотворчості, які наслідують традиції Бориса Грінченка й подають у своїх збірсловах лексику, яка найяскравіше відбиває національну самобутність мови та її аксіологічне спрямування. Лексикографічна праця А. М. Нелюби «Словотворчість незалежної України. 1991–2011: Словник» — це скарбниця довершених художніх образів, слів з прозорою мотиваційною основою та внутрішньою формою, глибокою емоційно-оцінною наснагою, що передають прагнення української спільноти до найвищих ідеалів краси, гармонії та добродіяння.

Почесне місце у Словнику відводиться новотворам сучасних письменників та журналістів, під пером яких кожне слово як втілення доброї думки постає яскравим *мислеквітом* чи *квітковим словом*. Поетичні неолексеми, як засвідчує вокабулярій Словника та його багата ілюстративна частина, є продовженням предковічних традицій українського народу відтворювати в мовних знаках шанобливе ставлення до Божої світобудови, законів вічності, людей і всього сущого. І, напевно, саме гармонія божественного і людського, природи і розуму, добрих помислів і милозвучної форми сприяє активному поповненню української мови змістовними та енергетично життєдайними неологізмами. Про це вдало говорить В. Рябий у поезії «І я прийшов сюди у світ-сади», яку цитує у своєму словнику А. Нелюба: «І так один зануривсь в *звукоплин рікотрави, дощовітрів* і птаства, що став володарем *богобагатства*, в якому *мислеквіти* розцвіли».

Словник А. Нелюби подає нові слова та нові значення, розкриває їхню мотиваційну основу, ілюструє цитатами з творів відомих майстрів слова — І. Драча, Д. Павличка, А. Камінчука, В. Рябого, Л. Косановської та ін. Новий вокабулярій, спосіб подачі матеріалу та контекстний супровід дозволяють

сприймати словник «Словотворчість незалежної України» як криницю національної ментальності, що живить українське мовомислення ідеями розквіту українського *світу-саду*, світу *яблукопадного, україносвіту*. Краса рідного краю представлена в лексикографічній праці низкою яскравих епітетів: *пахучовітрі трави, зеленочолий сад, макосяйні степи, осончені міста, рушниково стелиться подорожник* та под. Значне місце серед них займають складні прикметники та іменники (*сонячнокрилий, срібновітрянний, весняномрійний, світлоторий, щедроголосося, лугоцвіття, швидкоплинний, буйнопілля, тихосніжжся*), а також прислівники (*українно, кометяно, колодязно, стокрило, гострозоро*).

Поетичні неологізми — основа духовного розвитку нації, спосіб глибокого проникнення до фольклорно-міфологічних засад мовотворення, традицій образної системи мови, а також можливість заглянути у майбуття поетичного мовомислення, а отже, й мови загалом. Тому надзвичайно важливим є включення авторських новотворів і до Національного корпусу мови, і до загальнономовного тезауруса та зведеного словника української мови кінця XVIII — поч. XXI ст. Саме за систематизованими даними загальнономовного тезауруса можна буде простежити долю поетичних інновацій, а також визначити внесок кожного автора в розбудову загальнонаціональної мовної скарбниці.

Поетичні неологізми у поєднанні із загальноновживаною лексикою, відтвореною у словнику А. М. Нелюби, дають загальну мовну картину сьогодення, відображають співвідношення традиційних та нових концептів і засобів їх вербального вираження, увиразнюють давні й нові тенденції розвитку лексикону та мови загалом.

За матеріалами лексикографічної праці «Словотворчість незалежної України. 1991–2011: Словник» спостерігаємо органічне поєднання в сучасному мовному процесі розгортання концептів глобального світосприймання (*євроінтеграція, євроспільнота, євроформат, євросмак, євронадія, мегаісторія, безвимір'я, архіглобальний, понадвсесвіт* та ін.) та поглиблення й узагальнення знань про національну самобутність (*етноєволюція, етномрія, етноаналізатор, етносусід, етнохутір, етноприкраса, пракриниця, протомісто, сиводавній, предковісний* тощо).

Словник А. М. Нелюби засвідчує, що нині надзвичайно активно поповнюється поняттєва група «Мова, мовлення, мовомислення». У лексичних одиницях цієї категорії відбито прагнення української спільноти розвивати й удосконалювати рідну мову, утверджувати її націєтворчий статус, боротися зі змістовими, граматичними та стилістичними огріхами мовців: *правдомовлення, думкотворення, яскравомовний, прямоговоріння, прямослів'я, живослів'я, текстотворець, багатомовченко, суржиконосець, пустомова,*

калікомовлення, чужомов'я, тарапуньківка, сердючківка та ін. Неолексеми з семантикою «мова», «мовлення», «мовомислення», «літературний процес» щедро представлені на сторінках газети «Літературна Україна». Тут знаходимо мудрий і повчальний вираз *вивінковувати думку*, а також низку неологізмів, що відтворюють високу любов і повагу шанувальників українського слова до мовно-літературного процесу: *словоцентричний, неоконцептуальний, казкотворення, книження, стилешукач, літестет, літвласність, літсуєта, закалькованість, варваризація, знеукраїнізування, мовознайко, маслітература* тощо.

Новим у системі сучасного українського мовомислення, як засвідчують матеріали словника А. М. Нелюби, є також активне утворення шанобливого ставлення до жінки, що виявляється в утворенні назв жіночої статі за допомогою суфікса *-ин*: *знавчиня, гравчиня, бійчиня, борчиня, фахівчиня, зоологиня, екологиня, водійчиня, хореографиня, видавчиня, виборчиня, продавчиня, покупчиня, пілоткиня, кінокритикиня, педіатриня, педагогиня, метеорологиня, політологиня* та ін. Ще донедавна цей суфікс був малопродуктивним у процесі формування назв жінок. У «Словнику української мови» в 11-и томах таких слів — не більше двох десятків (*богиня, княгиня, господиня, графиня, бояриня, герцогиня, шахиншахиня, монахиня, кравчиня, своякиня*). Тому приємно, що нині найменування жінок творяться за давньою моделлю, де серед перших похідних були *богиня, княгиня* та *господиня*. За паспортними даними словника А. М. Нелюби з'ясовуємо, що активними творцями сучасних найменувань жінок є журналісти телепрограми СТБ «Вікна».

До нових тенденцій, відбитих в аналізованій лексикографічній праці, можна віднести і продуктивність відіменникового творення дієслів. Мотиваторами в сучасній дієслівній деривації виявляються такі іменникові основи, які раніше не мислилися в ролі словотвірних основ: *каменувати, громадянити, депутатити, гуморити, дизайнувати, аспіранствувати, висутнювати, абсурдизувати, замоскалювати, засеріальювати, репортерити, укалендарити* і под.

Лексичний матеріал словника Анатолія Нелюби увиразнює і традиційні способи та напрями українського словотворення, зокрема активність способу композиції основ та продуктивне творення найменувань осіб за різними ознаками. Композитні інновації характерні для різних частин мови і слугують засобом найбільш сконденсованого відтворення думки, почуттів та переживань мовців. Усі світоглядні настанови, традиції українського співжиття, правила поведінки, засудження негативних явищ, легка іронія і передовсім позитивний заряд енергії відтворені в сучасних композитах: *вітчизнолюбство, країнолюбець, україномислячий, екстрасміливість, дрібнодухий*,

*якбитологія, телемандрівка, літературовсезнавчо, здоровозахоронення, до-
рогосказ, подарункоманія, телеболото, кінопоміи, злобногосий, стопри-
чинно, незгасносвітно, піднебесно-кришталньо та ін.*

За реєстром словника А. М. Нелюби з'ясуємо, що сьогодні категорію на-
йменувань осіб чоловічої статі поповнюють як стилістично нейтральні та тер-
мінологічні назви осіб за професією (*відеохірург, відеохудожник, іміджмен,
надзвичайник, політкреативник*), так і оцінно-експресивні найменування, які
й відображають особливості сучасного суспільного життя та себесприймання:
*політвельможа, високосидент, байдужець, витрищант, трибуноблокуваль-
ник, політперелюбник, горендатор, крутелик, правопохоронець, суперневдаха,
супершахрай, скорохапайло, афорист, вислужень, друговорог* та ін.

Сучасна українська мова багата на абстрактну лексику з семантикою
найвищого ступеня узагальнення (*загальщина, теперність, мета, екси*) та
градуальними ознаками (*найбюджетніший, найвокальніший*). Цікаво, що
словотвірний елемент *мега-* журналісти телепрограми ТСН каналу 1+1 ви-
користовують як для позначення абстрактних понять (*мегабачення, мегапод-
виг*), так і цілком буденних реалій (*мегазатори, мегабурулька, мегадовгобуд*).

Сучасне мовлення яскраве, образне, емоційно насичене. Тому лексико-
графічна праця Анатолія Нелюби сприймається як скарбниця мовних над-
бань українського народу, яка стане основою для подальших словотвірних,
семасіологічних, лінгвостилістичних та культурологічних досліджень. Задля
кращого увиразнення мовних досягнень української спільноти та лексико-
графічних прийомів опрацювання нової лексики хочемо запропонувати авто-
рові замість традиційного алфавітного способу подання матеріалу застосува-
ти системне, зокрема ідеографічне його упорядкування. Добре було б подати
такий багатий матеріал й у форматі електронного словника з відповідною
пошуковою системою. Вона дозволяє відбирати, систематизувати та аналі-
зувати різноаспектну мовно-пізнавальну інформацію за рубриками: реєстре-
ве слово, поняттєва група, автор неологізму, спосіб творення, стилістичні
особливості слова та ін. Перефразовуючи відомий вислів М. Т. Рильського
з урахуванням сьогочасних активних процесів неологізації, можемо за-
уважити: нове життя прагне не тільки нового слова, а й нової методології
лексикографування.

Отже, словник Анатолія Нелюби інформує про нове українське мовомис-
лення, його мотиваційну основу, тенденції мовних змін та мовні традиції,
високий рівень української системи образності. Він відтворює позитивну
енергетику сучасних мовотворців і сумлінну працю дбайливого словникаря.
Лексикографічний доробок А. М. Нелюби важливий для теорії та практики

української лексикографії та інших галузей знання, цікавий і корисний для читачів різного віку та спеціалізації. У цьому й полягає висока оцінка лексикографічної праці.

Natalia SNIZHKO

Modern Ukrainian flowers of thoughts in Anatoly Neliuba's lexicographical works

Валентина Балоз

Словник лексико-словотвірних інновацій

А. Нелюба, Є. Редько. Лексико-словотвірні інновації. 2012–2013: Словник / Загальна редакція А. Нелюби. — Х.: Харківське історико-філологічне товариство, 2014.

Людська мовотворчість через призму нових історичних реалій поповнює лексичний фонд української мови великою кількістю неологізмів, переважна більшість яких — похідні лексеми. Суть і механізми їх створення мають дуже широкий спектр, а відтак, цікаві для різнобічного вивчення.

Нещодавно вийшов друком у Харківському історико-філологічному товаристві при Харківському національному університеті ім. Н. В. Каразіна словник А. Нелюби та Є. Редька «Лексико-словотвірні інновації (2012–2013)», який продовжив низку попередніх видань цього лексикографічного часопису, вже перевиданих окремою книгою «Словотворчість незалежної України 1991–2011» (Харків, 2012). Ця серія словників за редакцією Анатолія Нелюби, разом з іншими важливими працями в сегменті неології, такими, зокрема, як словник-довідник «Нове в українській лексиці» Д. Мазурик (Львів, 2002), «Нові слова та значення» Л. Василькової та Л. Туровської (Київ, 2008), реєстр нових слів, уміщений у праці Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловської, Л. П. Кислюк «Динамічні процеси у сучасному українському лексиконі» (Київ, 2008) стала важливим орієнтиром у сучасному мовному потоці в процесі роботи колективу авторів відділу лексикології та лексикографії Інституту української мови НАН України над словниковими матеріалами «Нові й актуалізовані слова та значення», опублікованими 2010 року.